

REKREACINIŲ REGIONINIŲ PARKŲ PROBLEMA LIETUVOJE

Paulius Kavaliauskas, Agnė Jasinavičiūtė

Vilniaus universitetas, Geografijos ir kraštotvarkos katedra, M. K. Čiurlionio g. 21/27, LT-03101 Vilnius
El. paštas: paulius.kaval@gmail.com; agne.jasnaviciute@gmail.com

Kavaliauskas P., Jasinavičiūtė A. A PROBLEM OF RECREATIONAL REGIONAL PARKS IN LITHUANIA. *Geografijos metraštis* 45, 2012.

Abstract. The Lithuanian protected areas system includes two types of regional parks: traditional (standard), with strongly expressed environment protection profile, and historical, oriented towards cultural property protection. However, there is no validated recreational profile of regional parks, which would be designed mostly for aesthetic resources of landscape. Recently, it has become especially difficult to maintain the scenic landscape areas, as savage capitalism is not under control. The recreational protected areas establishment and management experience in the advanced countries, such as the USA and Great Britain, was specially analysed and the distribution of the areas of this type over the world also was examined. The article also highlights the place of regional recreational parks in the national protected areas system and the use of the existing recreational regional parks in Lithuania. The possible areas are suggested in choosing more perspective new territories and the major organizational issues that are critical in terms of new protected areas in the system of Lithuania's protected areas are discussed.

References 49. Figs 4. In Lithuanian, summary in English.

Keywords: protected areas, recreational regional park, aesthetic landscapes, land-use planning.

Received: 15 November 2012, accepted:

Įvadas

Lietuvoje saugomos teritorijos šiuo metu išgyvena bene prieštarėngiausių savo istorijoje laikotarpį, kada ruošiamasi keisti Lietuvos Respublikos Saugomų teritorijų įstatymą, po kurio naujausios versijos (parengtos privataus kapitalo interesams atstovaujančių Seimo narių) priėmimo saugomų teritorijų sistema gali būti sunaikinta, o kartu ir pažeistas kraštovaizdžio ekologinis stabilumas. Naujų saugomų teritorijų steigimas Lietuvoje tampa labai komplikuoatas, nes dėl valdančiųjų partijų vykdomos oficialiosios libertaristinės politikos ir aršios suinteresuotų asmenų grupių ir politikų vedamos propagandos daugeliui žmonių saugomos teritorijos ima rodytis tarsi „liaudies priešai“. Galima konstatuoti, kad netgi prasidėjo visiška Atgimimo metu buvusios žaliosios ekologinės sąmonės konversija į privatizacijos ir privataus gobšumo interesams atstovaujančią totalinės urbanizacijos sąmonę, stebimas tikslingas nenoras paklusti aplinkosaugos įstatymams ir teisės aktams, siekis bet kokia kaina juos apeiti ir nepaisyti. Tarsi veidrodis šiuos procesus atspindėjo ir paskutiniųjų 2012 m. spalį vykusių rinkimų į Lietuvos Respublikos Seimą kampanija, kurios metu kažkada buvę ekologiniai ir aplinkosauginiai interesai buvo visiškai ignoruojami, netgi patys šie žodžiai dingo iš pretenduojančių valdyti šalį leksikono ir motyvacijos. Visa tai ne tik smarkiai apsunkina teritorinės aplinkosaugos vystymą šalyje, bet ir kelia uždavinius nedelsti ir kol dar įmanoma užbaigti mūsų šalies saugomų teritorijų tinklo formavimą, ypač planavimo dokumentuose jau patvirtintų jo elementų.

Idėja sukurti regioninių parkų sistemą Lietuvoje atsirado septintojo dešimtmečio pabaigoje. Jos autorius – geografas kraštotvarkininkas P. Kavaliauskas – suformavo integruotą gamtinę-kultūrinę valstybinių (nacionalinių ir regioninių) parkų kūrimo šalyje koncepciją (Kavaliauskas, 1970; 1976a;

1976b; 1988; 1992; 1997; Baškytė, Kavaliauskas, 1993), numatančią įvairaus profilio šių kompleksinių polifunkcinių saugomų teritorijų steigimą, įskaitant specializuotus kultūrinio istorinio pobūdžio nacionalinius ir regioninius parkus. Pirmoji regioninio parko statusą atitinkanti saugoma teritorija – Valstybinis Pavilnių gamtos parkas – buvo įkurta 1984 metais Vilniaus miesto savivaldybės iniciatyva, o dauguma numatytų regioninių parkų buvo įsteigti tuometinės Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1992 rugsėjo 24 d. nutarimu (Dėl regioninių..., 1992), kas buvo vienas didžiausių žingsnių Lietuvos saugomų teritorijų sistemos formavimo istorijoje. Šiuo metu bendras šalies regioninių parkų plotas apie 450 tūkst. ha arba beveik 7 % Lietuvos ploto.

2007 m. prasidėjo konkretūs darbai dėl Lietuvos Respublikos teritorijos bendrajame plane (Lietuvos Respublikos teritorijos..., 2002) numatytų Suvalkijos nacionalinio ir Daugų regioninio parkų įsteigimo (Perspektyvinio Daugų..., 2008; Suvalkijos nacionalinio..., 2008) bei Čičirio, Alaušo, Plinkšių ir Germanto regioninių parkų galimybių studijų parengimo ir šių parkų organizavimo (Numatomo Alaušo..., 2008; Numatomo Avilių..., 2008; Numatomo Germanto..., 2008; Numatomo Plinkšių..., 2008), tačiau jų steigimas dėl netobulos teisinės bazės ir dalies privatininkų sukkelto aršaus pasipriešinimo buvo suspenduotas iki tuo laikotarpiu jau parengtos koreguotos Lietuvos Respublikos Saugomų teritorijų įstatymo redakcijos priėmimo. Deja, lauktas greitas koreguotos šio įstatymo redakcijos tvirtinimas, pasikeitus Seime valdančiajai daugumai, ilgam užstrigo, buvo pradėtos rengti nekompetentingos alternatyvinės redakcijos ir numatytų valstybinių parkų steigimo realumas tapo gana miglotas.

Regioniniai parkai dabartiniame Lietuvos Respublikos Saugomų teritorijų įstatyme (Lietuvos Respublikos Saugomų..., 2001) apibrėžiami kaip saugomos teritorijos, įsteigtos gamtiniu, kultūrinu ir rekreaciniu požiūriais norint saugoti regioninės svarbos kraštovaizdį ir ekosistemas, reglamentuoti jų rekreacinį ir ūkinį naudojimą. Norint išsaugoti istoriškai vertingiausius regioninius kultūrinius kompleksus ir jų gamtinę aplinką steigiami istoriniai regioniniai parkai. Šalies saugomų teritorijų sistemoje dominuoja konservacinio prioriteto zonos, kurios užtikrina mokslinės vertės gamtos ir kultūros paveldo vertybių apsaugą, tačiau to nepakanka siekiant užtikrinti vaizdingo kraštovaizdžio teritorijų apsaugą. Siekiant optimizuoti regioninių parkų tinklą Lietuvoje, tikslinga būtų įteisinti trečią tipą – rekreacinio profilio regioninius parkus, kurių statusas užtikrintų estetinių kraštovaizdžio vertybių apsaugą ir rekreacinį kraštovaizdžio potencialą. Tai yra aktualu todėl, kad pastaruosiu metu vis sudėtingiau išsaugoti vaizdingo kraštovaizdžio teritorijas nuo sunaikinimo, nes visuomenėje laukinio kapitalizmo įsigalėjimas tapo nebevaldomas. Nors kraštovaizdžio vertybių apsauga nuo fizinio poveikio yra įteisinta šalies įstatymuose (Lietuvos Respublikos Saugomų..., 2001; Lietuvos Respublikos Nekilnojamojo..., 2004; Lietuvos Respublikos Teritorijų..., 2004 ir kt.), taip pat daugelyje kitų teisės aktų, estetiškos vertybės dažnai yra apeinamos ir nekonkretizuojamos. Tuo metu kai jos gali būti išsaugotos tik tuomet, kai visuomenė jas teisiškai pripažins vertingomis (Kraštovaizdžio estetiško..., 2002; Godienė, Prapiestienė 2002).

Ne mažiau svarbus yra sąvokos „kraštovaizdžio kokybės tikslas“ tinkamas supratimas ir naudojimas. Lietuvos kraštovaizdžio politikos kryptį aprašas (Lietuvos Respublikos kraštovaizdžio..., 2004) pateikia bene aiškiausią ir universaliausią šios sąvokos supratimą, reiškiantį ne ką kitą, kaip formuotiną kraštovaizdžio etaloną. Tuo remiantis siektinas kraštovaizdžio kokybės tikslas yra atskiriems konkretiems kraštovaizdžio teritoriniams vienetams nustatomas formuotinas jų struktūros etalonas, atitinkantis šalyje turimus aukščiausius viešąjį interesą atspindinčius visuomenės ekologinės-ekonominės sąmonės standartus ir mokslškai pagrįstus kraštovaizdžio struktūros rodiklius, kurie užtikrintų šios struktūros ekologinį tvarumą, psichologinį komfortiškumą ir socialinį-ekonominį racionalumą (Kavaliauskas, 2012). Tas parodo kraštovaizdžio estetiškos vertės, kaip lemiančio psichologinį komfortiškumą veiksnio, svarbą bendrame aplinkos optimalumo kontekste.

Šio straipsnio tikslas yra prisidėti prie perspektyvinės rekreacinių regioninių parkų sistemos idėjos iškelimo ir vystymo Lietuvoje. Kad būtų įgyvendintas tikslas, reikėjo: a) apžvelgti užsienio šalių patirtį rekreacinio tipo valstybinių saugomų teritorijų apsaugoje, b) nustatyti tinkamiausius struktūrinius modelius Lietuvos rekreaciniams regioniniams parkams formuoti, c) atlikti potencialių Lietuvos teritorijų tyrimus ir pasiūlyti galimų rekreacinių regioninių parkų tinklą, d) nustatyti problemas, kurios gali turėti neigiamą įtaką rekreacinių regioninių parkų tinklo formavimui. Siekiant įgyvendinti išsikeltus uždavinius buvo naudoti įvairūs tyrimo metodai – mokslinės literatūros, internetinių šaltinių ir statistinių informacinių leidinių analizė, kartografinė ir natūrinė rekognoskuotė ir fotofiksacija, taip pat loginio tyrimo dedukciniai ir nededukciniai samprotavimų būdai.

Konkrečių darbų apie rekreacinius regioninius parkus neturime, nėra jie išskiriami minėtame Lietuvos Respublikos Saugomų teritorijų įstatyme. Taip pat neturime jiems paruoštų tipinių apsaugos reglamentų bendroje saugomų teritorijų kraštovaizdžio tvarkymo reglamentų sistemoje (Dėl saugomų..., 2004), nes pati tokių parkų apibendrinta samprata dar nėra tiksliai suformuluota, o bet kokia mintis apie naujų saugomų teritorijų plėtrą pas mus yra priimama nevienareikšmiškai. Apskritai rekreaciniai regioniniai parkai kaip perspektyvus Lietuvai valstybinių parkų tipas P. Kavaliausko buvo įvardyti tik 2008 m. rengiant jau minėtas naujų regioninių parkų steigimo galimybių studijas (Numatomo Alaušo..., 2008 ir kt.), teikiant Saugomų teritorijų įstatymo naują redakciją (Lietuvos Respublikos saugomų..., 2010) bei vėliau vadovautame magistro metiniame moksliniame pranešime (Jasinavičiūtė, 2012) Vilniaus universiteto Geografijos ir kraštovarkos katedroje.

1. Rekreaciniai valstybiniai parkai užsienyje

Pažymėtina, kad priešingai nei Lietuvoje, nemažos dalies užsienio šalių saugomų sistemoje tarp konservacijos ir rekreacijos yra pripažįstamas ir toks santykis, kuomet vyrauja rekreacinės zonos, kaip kraštovaizdžio naudojimą ir apsaugą implikuojančios rekreacinės funkcijos, teritorinė išraiška. Anglosaksų šalims netgi yra būdingas ypatingas kraštovaizdžio grožio, kaip svarbiausio rekreacinio-turistinio išteklių traktavimas, suteikiant estetiškai tvarkomoms ir racionaliai naudojamoms rekreacinėms teritorijoms saugomų teritorijų statusą, o kraštovaizdžio vaizdingumą ar rekreacinę vertę prilyginti jo mokslinei vertei. Bene ryškiausias rekreacinio profilio saugomų teritorijų sistemas turi Jungtinės Amerikos Valstijos ir Didžioji Britanija.

JAV saugomų teritorijų duomenų bazės (PAD-US) saugomų teritorijų tinklas dengia beveik 27,1 % JAV šalies ploto, o tai sudaro beveik 10 % pasaulio saugomų teritorijų ploto (The protected..., 2012). Šios šalies saugomų teritorijų sistema pasižymi geru kraštovaizdžio grožio apsaugos organizavimu, o visoje sistemoje ypatingą vietą turi nacionaliniai parkai. Taip pat didelis dėmesys skiriamas pirmą kartą gamtai ir jos grožiui išsaugoti. Pats saugomų teritorijų tinklas šalyje yra labai sudėtingas ir žinybiškai organizuotas. Kitaip nei daugelio Europos, Azijos ar Afrikos šalių saugomų teritorijų sistemose, JAV nemažą dalį saugomų teritorijų traktuoja kaip rekreacines teritorijas, kurios dažniausiai steigiamos valstijose racionaliai naudoti ir apsaugoti vandens telkinius, išskirtinio grožio kanjonus ir kitas vaizdingas teritorijas.

JAV dominuojančio rekreacinio profilio saugomas teritorijas sudaro tokios jų rūšys (IUCN Protected..., 1991–1992; Cullingworth, Caves, 2008; State parks..., 2011; US National..., 2011; Himiak, 2012; The protected..., 2012):

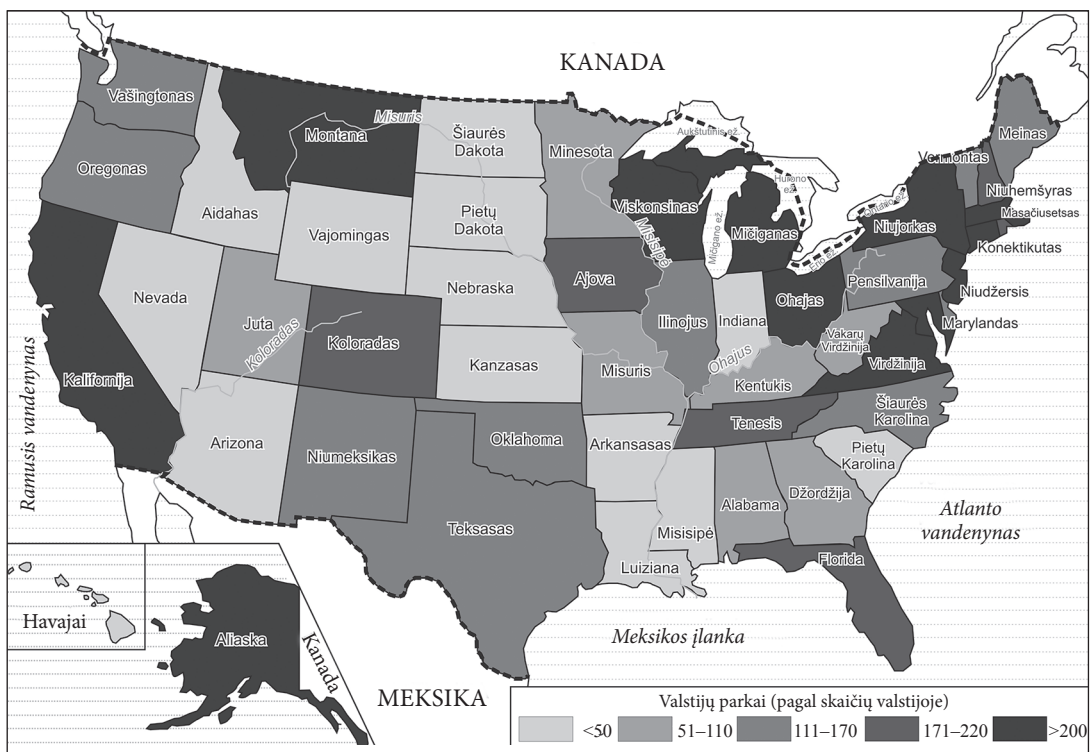
a) federaliniu lygmeniu – nacionalinė rekreacinių teritorijų ežerų ir upių (*national recreation areas, lakes and rivers system*), sistema, nacionalinė traktų ir vaizdingų takų sistema (*national system of trails and scenic routes*), nacionalinė vaizdingų upių ir vietovių sistema (*national system of scenic rivers and sites*);

b) valstijų lygmeniu – valstijų parkai (*state parks*), valstijų rekreacinės teritorijos (*state recreational areas*);

c) vietiniu lygmeniu – regioniniai, apygardų ir miestų parkai (*regional, county and city parks*).

Bene labiausiai mus dominančios rekreacinio profilio JAV saugomos teritorijos yra valstijų parkai (1 pav.), įsteigti visoje 50-yje valstijų, o jų plotų suma sudaro apie 4,7 % visų JAV saugomų teritorijų ploto. Iš jų 949 yra sausumos, o 67 – jūrinio tipo saugomos teritorijos. Būdinga didelė valstijų parkų ploto įvairovė – nuo miesto parkų dydžio iki labai didelių parkų, prilygstančių nacionaliniams parkams. Valstijų parkų administravimu ir tvarkymu rūpinasi pati juos įsteigusi valstija. Daugiausia valstijų parkų priskiriama V IUCN kategorijai (The International..., 2012), kuriai priklauso saugomo mažai ir vidutiniškai sukultūrinto kraštovaizdžio arealai. Tai teritorijos, kurios išsiskiria raiškiais, estetiškai vertingais kraštovaizdžio bruožais, susiformavusiais per ilgą laiką sąveikaujant žmogui ir gamtai. Šių saugomų JAV teritorijų vienas pagrindinių tikslų – vystyti rekreaciją ir turizmą, kaip priemonę siekiant išsaugoti ir naudoti estetines vertybes. JAV rekreacinio profilio saugomų teritorijų pasiskirstymas pateikiamas kartoschemoje (1 pav.). Didžiausia JAV rekreacinių regioninių parkų ir vaizdingos laukinės gamtos teritorijų koncentracija yra Šiaurės Rytų, Vidurio, Pietų ir Pietryčių Atlanto, Naujosios Anglijos regionuose.

Valstijų parkams nėra konkrečiai apibrėžtų taisyklių, kokio dydžio ir tipo turėtų būti saugoma teritorija, todėl dauguma parkų yra skirtingi pagal savo administravimo principą, taip pat valdymo reguliavimą. Didensio ploto valstijų parkuose yra skiriamos zonos pagal funkcinį prioritetą: intensyvaus rekreacinio vystymo ir natūralios bei mažai sukultūrintos gamtos zonos. Kartais yra išskiriamos ir mūsų draustinius atitinkančios zonos, kuriose yra ribojama veikla konservacinės

1 pav. Valstijų parkų tinklo išvystymas JAV
 Fig. 1. The development of state park network in USA

apsaugos tikslais. Tačiau yra ir kompaktiškų, nedidelio ploto teritorijų, turinčių valstijų parkų statusą. Juose įrengiama reikalinga infrastruktūra rekreacijai su stacionaraus poilsio galimybe.

JAV valstijų lygmeniu skiriamas dar vienas saugomų teritorijų tipas – valstijų rekreacinės teritorijos (poilsio zonos gamtinėje aplinkoje), kurių naudojimas ir apsauga yra taip pat reglamentuojama. Šios teritorijos yra administruojamos keleto skirtingų agentūrų, turi labai skirtingus dydžius. Pavyzdžiui, Mičigano valstijoje didžiausios valstijų rekreacinės teritorijos – Vaterlu – plotas yra 8200 ha, o mažiausia Tri-Centennial rekreacinė teritorija siekia vos 13 ha (General management..., 2012). JAV valstijų parkų sistemoje suteikiant rekreacinėms teritorijoms valstijų parkų statusą teritorijos dydis nėra svarbus, o svarbiausias kriterijus, į kurį atsižvelgiama, yra – rekreacinis kraštovaizdis, t. y. estetiškai vertingas kraštovaizdžio kompleksas, turintis rekreacinį potencialą, galimą panaudoti žmonių poilsiui.

Rekreacinio profilio saugomose teritorijose puikiai išvystyta visa reikalinga infrastruktūra turizmui ir rekreacijai, tačiau vienas iš uždavinių išlieka ir natūralaus kraštovaizdžio apsauga. Įrengiamos stovyklavietės, skirtos trumpam (vienos dienos) poilsiui arba stacionariam (kelių dienų, su nakvyne) poilsiui. Teritorijose yra sutvarkyti paplūdimiai, sukurtas platus turizmo pramogų tinklas (žvejyba, valčių ir katerių nuoma). Taip pat yra organizuojamos smulkiųjų medžiojamųjų gyvūnų ir elnių medžioklės, kurios leidžiamos didžiojoje parko dalyje, išskyrus nustatyto saugumo zonose aplink stovyklavietes ir parko įrenginius. Gerai išvystyta pažintinių takų sistema, kuri supažindina lankytojus su įdomiausiomis ir vaizdingiausio kraštovaizdžio vietomis (Michigan Parks..., 2009). Takai yra pritaikyti ne tik pėstiesiems, bet ir dviračiams, jojimui, taip pat žiemos sportui. Už įėjimą į tokias teritorijas dažniausiai yra renkamas simbolinis mokestis, o už surinktas lėšas tvarkoma teritorija. Rekreacines teritorijas valdo įvairios federalinės agentūros, kurių dauguma veikia pagal Vidaus reikalų departamento ar Žemės ūkio departamento reglamentus. Rengiami detalūs rekreacinių teritorijų tvarkymo zonų ir rekreacinės infrastruktūros įrengimo planai.

JAV yra atlikta nemažai tyrimų, kaip žmonės vertina valstijų parkus. 2008 m. buvo atliktas tyrimas – „Rekreacinė parkų nauda – Nacionalinis Amerikos visuomenės suvokimo tyrimas“ (Columbia Parks..., 2012), kurio metu buvo siekiama išsiaiškinti, kaip žmonės supranta rekreacinę parkų naudą. Didžioji dalis apklaustųjų naudoja valstijų parkų paslaugomis, bet ir tie, kurie niekada nėra buvę šio tipo parkuose, taip pat supranta jų naudą. 85 % apklaustųjų įvardijo, kad valstijų parkai jiems teikia įvairiapusę naudą – fizinę (aktyvus poilsis, natūrali ir geros kokybės aplinka), socialinę (bendravimas, geros emocijos), psichologinę (streso mažinimas, tonuso užtikrinimas). Be to, didžioji dalis apklaustųjų mano, kad už įėjimą į valstijų parko teritoriją turėtų būti imamas daug didesnis metinis mokestis, nes jie supranta, kaip svarbu yra apsaugoti natūralų gamtos grožį, o kartu užtikrinti racionalų jo naudojimą.

Neįprastai mums atrodo regioniniais parkais JAV vadinamų saugomų teritorijų steigimas vietiniu (municipalitetų) lygmeniu. Tiek savo dydžiais, tiek aiškiai išreikštu rekreaciniu naudojimu ir apsaugos pobūdžiu šios teritorijos dažnai atitinka valstijų parkus ir skiriasi tik administracine priklausomybe.

Kita ypatingu dėmesiu kraštovaizdžio grožiui ir rekreacijai vaizdingoje aplinkoje išsiskiriančia šalimi neabejotinai tenka laikyti Didžiąją Britaniją, kur taip pat yra sukurtas platus estetinę kraštovaizdžio vertę ir rekreaciją akcentuojančių saugomų teritorijų tinklas (IUCN Protected..., 1991–1992; Cullingworth, Nadin, 2006; Natural..., 2012; North Wessex..., 2012; Phillips, Partington, 2012; The National..., 2012; The National Archives..., 2012):

- a) ypatingo gamtos grožio teritorijos (*areas of outstanding natural beauty*);
- b) nacionalinės vaizdingos teritorijos (*national scenic areas*);
- c) specialios kraštovaizdžio teritorijos (*special landscape areas*);

- d) regioniniai parkai (*regional parks*);
- e) paveldosauginiai krantai (*heritage coasts*).

Svarbiausiomis kraštovaizdžio grožio apsaugos ir rekreacinio naudojimo prioriteto saugomomis teritorijomis laikytinos Anglijoje, Velse ir Šiaurės Airijoje steigiamos ypatingo gamtos grožio teritorijos ir analogiškos nacionalinės vaizdingos teritorijos Škotijoje, kartu apimančios 15 % Jungtinės Karalystės ploto. Savo dydžiu, naudojimo ir tvarkymo pobūdžiu šios teritorijos yra artimos didiesiems JAV valstijų parkams ir užima nuo kelių iki keliasdešimt tūkstančių hektarų plotus, tačiau skiriasi kiek mažesniu rekreacinės infrastruktūros išvystymu, santykinai didesne orientacija ne į poilsinę, bet į turistinę rekreaciją, dažniau skiriamomis ir stambesnėmis konservacinės apsaugos prioriteto zonomis.

Didžiosios Britanijos regioniniai parkai, kurių skaičius šiuo metu artėja prie 20, savo dydžiu kiek primena mūsų mažuosius regioninius parkus, nes siekia tik iki 2–3 tūkstančių ha ploto, tačiau yra išimtinai orientuoti į rekreacinio naudojimo prioritetus bei rekreacinio kraštovaizdžio apsaugą ir pelnytai galėtų būti vadinami tiesiog rekreaciniais regioniniais parkais.

Įvairiais vardais vadinamų teritorijų, skirtų kraštovaizdžio estetinių vertybių, visų pirma gamtos ar kultūrinio kraštovaizdžio grožio apsaugai, yra ir kitose Europos ar Amerikos šalyse: provincijos parkai (*provincial parks*) Kanadoje, saugomo kraštovaizdžio sritys (*chranene krajine oblasti*) Čekijoje, saugomo kraštovaizdžio apylinkės (*aizsargājamo ainavu apvidi*) Latvijoje, gamtos parkai (*naturparke*) Vokietijoje ir pan. Atskirose šalyse šio tipo teritorijos skiriasi ne tik pavadinimais, bet ir struktūros bei valdymo modeliais, tačiau prioritetinga orientacija į rekreacinių estetinių išteklių apsaugą išlieka bendra (IUCN Protected..., 1991–1992; Swinnerton, Buggey, 2004; Parks Canada..., 2008; Federal Agency..., 2012; Official..., 2012). Visos tokio tipo teritorijos pagal IUCN klasifikaciją (The International..., 2012) priklauso penktajai arba saugomų kraštovaizdžių kategorijai, kurių apsaugos tikslas yra išsaugoti žmogaus veiklai ir natūraliems gamtos reiškiniams sąveikaujant susiformavusius kultūrinius kraštovaizdžius ar jūrovaizdžius, sudarančius ypač svarbius rekreacinius išteklius.

2. Rekreacijos ir konservacijos santykis valstybinių parkų sistemoje

Saugomų teritorijų sistema pagal apsaugos tikslo pobūdį gali būti klasifikuojama į konservacinės (išsaugančiosios), ekologinės (apsaugančiosios) ir rekuperacinės (atkuriamosios) apsaugos prioritetų ir kompleksines saugomų teritorijų kategorijas (Kavaliauskas, 1992). Pagal apsaugos organizavimo metodą saugomos teritorijos skiriamos į klasifikacinius tipus, kurie savo ruožtu skiriami į tipologines klases pagal ontologinę orientaciją. Kiekvienoje konservacinių ir kompleksinių saugomų teritorijų kategorijų klasėje teritorijos funkciniai prioritetai pasireiškia gana skirtingai, tačiau beveik visų jų vidinėje struktūroje vyrauja konservacinio prioriteto zonos.

Konservacinės (išsaugančiosios) apsaugos prioriteto saugomos teritorijos yra išskiriamos mokslškai reikšmingų (geomorfologinių, geologinių, hidrografinių, archeologinių, architektūrinių ir pan.) vertybių apsaugai, todėl čia rekreacija nėra akcentuojama ir daugiausiai vystoma tik pažintine ar mokomąja kryptimis.

Apibendrinant pasaulio nacionalinių parkų ir jiems ekvivalentiškų (konservacinio-rekreacinio naudojimo) teritorijų funkcinės struktūrinės sandaros ir kraštovaizdžio pobūdžio ypatumus (Kavaliauskas, 1976; IUCN Protected..., 1991–1992; Kavaliauskas, 1992; United Nation list..., 2003 ir kt.) galima būtų pateikti tokią detalizuotą iki taksonominio porūšių lygmens šių saugomų teritorijų klasifikaciją:

I. NACIONALINIAI PARKAI:**1. Standartiniai** (gamtosauginio profilio) **nacionaliniai parkai:**

- porūšiai: a) **natūralios gamtos konservacinis** (rezervatinis)
 b) **mažai sukultūrintas konservacinis** (draustininis)
 c) **mažai sukultūrintas konservacinis-rekreacinis**

2. Istoriniai (kultūrosauginio profilio) **nacionaliniai parkai:**

- porūšiai: a) **mažai urbanizuotas konservacinis-rekreacinis**
 b) **urbanizuotas konservacinis-rekreacinis**

II. REGIONINIAI PARKAI:**3. Standartiniai** (gamtosauginio profilio) **regioniniai parkai:**

- porūšiai: a) **natūralios gamtos konservacinis** (rezervatinis) / nebūdingas/
 b) **mažai sukultūrintas konservacinis** (draustininis)
 c) **mažai sukultūrintas konservacinis-rekreacinis**

4. Istoriniai (kultūrosauginio profilio) **regioniniai parkai:**

- porūšiai: a) **mažai urbanizuotas konservacinis-rekreacinis**
 b) **urbanizuotas konservacinis-rekreacinis**

5. Rekreaciniai (rekreacinio profilio) **regioniniai parkai:**

- porūšiai: a) **mažai ar vidutiniškai sukultūrintas rekreacinis-konservacinis**
 b) **mažai urbanizuotas rekreacinis-konservacinis**

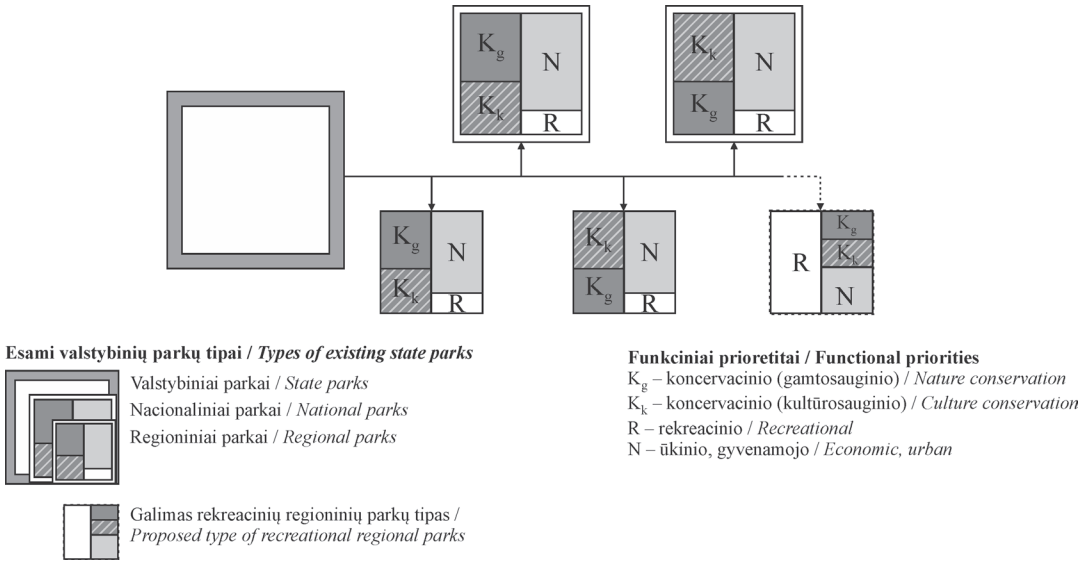
Pateikta klasifikacinė schema parodo didelę kompleksinio pobūdžio saugomų teritorijų įvairovę ir atskirose šalyse tais pačiais vardais vadinamų teritorijų galimus skirtumus. Pavyzdžiui, JAV, Kanados ir Norvegijos gamtosauginio profilio nacionaliniai parkai priskiriami 1a porūšiui, Prancūzijos, Vokietijos ir Japonijos – 1b, Didžiosios Britanijos, Čekijos ir Latvijos – 1c, atskirose šalyse yra netgi skirtingo struktūrinio pobūdžio nacionalinių parkų, pvz., Lenkijoje ir Estijoje – 1c bei 1b ir pan. Nemažesnė yra ir žemesnio rango kompleksinių saugomų teritorijų įvairovė: Kanados provincijų parkai – 3b, 3c ir 5a, Japonijos prefektūrų ir Lenkijos kraštovaizdžio parkai – 3c ir 5a, Prancūzijos ypatingo gamtos grožio teritorijos, Prancūzijos regioniniai gamtos parkai ir Italijos regioniniai parkai – 3c ir 5a, JAV valstijų ir Didžiosios Britanijos regioniniai parkai – 5a ir 5b ir pan.

Mūsų valstybiniai parkai ((Baškytė, Bezaras, Kavaliauskas ir kt., 2006) priklauso daugiafunkcio prioriteto arba kompleksinio (integruoto) saugojimo teritorijoms, kurios sujungia įvairias konservacinio, prezervacinio ir rekuperacinio, taip pat rekreacinio ir ūkinio prioriteto zonas pagal bendrą apsaugos ir naudojimo programą. Pagal aukščiau pateiktą klasifikacinę schemą Lietuvoje *de jure* turime 1c, 2a, 3c ir 4a rūšių valstybinius parkus, o vertinant faktinę situaciją – Kauno marių regioninį parką labiau tiktų priskirti rekreaciniams regioniniams parkams, t. y. 5b porūšiui. Esamų ir galimų perspektyvinių Lietuvos valstybinių parkų tipus bei jų konservacinio ir rekreacinio funkcinio prioriteto zonų galimo pasiskirstymo modelius parodo speciali schema (2 pav.).

Nors Lietuvos kompleksinėse saugomose teritorijose (pirmiausia valstybiniuose parkuose) rekreacija yra privaloma ir jos svarba yra kur kas didesnė nei konservacinio prioriteto teritorijose (rezervatuose ir draustiniuose), tačiau vis tik konservacija išlieka pagrindine bendrąjį reglamento pobūdį formuojančia funkcija, o konservacinio prioriteto zonoms skiriama 45–60 % valstybinių parkų ploto. Visos kitokio funkcinio prioriteto, įskaitant ir rekreacinį, zonos paprastai traktuojamos kaip mažiau reikšmingos. Tą lėmė dvi pagrindinės priežastys:

1) istorinė tradicija arba tai, kad visą XX a. Lietuvos saugomų teritorijų steigimas buvo grindžiamas tik mokslinės reikšmės kraštovaizdžio vertybių ir ekologine apsauga;

2) rekreacinio kraštovaizdžio sampratos ir jo estetinio potencialo apsaugos juridinis ignoravimas.

2 pav. Esami ir galimi Lietuvos valstybinių parkų tipai ir funkcinio prioriteto zonos
Fig. 2. Existing and proposed types of state parks with possible functional priority areas in Lithuania

Viso to objektyvus padarinys tapo konservacinių interesų besąlygiškas prioritetas formuojant valstybinių parkų sistemą ir nustatant jų teritorijų tvarkymo reglamentus. Tokia kraštovaizdžio apsaugos politikos kryptis išlieka dominuojanti dabartinėje Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos ir Valstybinės saugomų teritorijų tarnybos veikloje ir jų organizuojamame valstybinių parkų planavime, kur netgi regioninių parkų planuose rekreacija vis dar atlieka „podukros“, kartais net „priešo“, vaidmenį, o rekreacinio prioriteto zonos užima tik 6,2 % visų regioninių parkų ploto, nors juose yra apie 70 % šalies gamtinių rekreacinių išteklių.

Kuriant Lietuvos regioninių parkų koncepciją (Kavaliauskas, 1970; 1976a; 1976b; 1988) buvo pasirinktas 3c arba kombinuoto konservacinio-rekreacinio tipo (angliškas-prancūziškas) kraštovarkinės sandaros modelis, kaip tuo metu geriausiai atitikęs kontinentinės Lietuvos kraštovaizdžio sukultūrinimo laipsnį, gamtos ir kultūros vertybių sklaidą ir rekreacinių išteklių naudojimo ypatumus. Tačiau dėl įvairių politinių, socialinių ir ekonominių pokyčių ypač suintensyvėjus regioninių parkų rekreaciniam naudojimui vis dažniau tenka galvoti apie būtinybę neapsiriboti tik šiuo standartiniu modeliu, o perimti aukščiau pristatytą anglosaksų valstybių patyrimą rekreacinių išteklių apsaugos ir naudojimo srityse ir pagaliau įteisinti 5a tipo regioninio parko modelį, kuris sudarytų galimybes steigti ir oficialiai įteisinti rekreacinius regioninius parkus.

Kaip parodė įstrigę paskutiniai bandymai steigti naujus regioninius parkus, šis modelis darosi ne tik naudingas, bet ir tiesiog neišvengiamas, nes nereguliuojamas rekreacinis naudojimas taip išplito perspektyvinių regioninių parkų teritorijose, kad naujų draustinių kūrimo galimybės tapo labai ribotos. Todėl pagal dabar reglamentuotą tvarką, įsteigti Lietuvos Respublikos teritorijos bendrajame plane (Lietuvos Respublikos teritorijos..., 2002) numatytus konservacinio prioriteto regioninius parkus praktiškai jau nebeįmanoma, tačiau šios teritorijos vis dar išsiskiria vaizdingu kraštovaizdžiu (Kavaliauskas, 2011) ir dideliu reguliavimo reikalaujančiu rekreaciniu potencialu. Todėl jau minėtose naujų regioninių parkų steigimo galimybių studijose (Numatomo Alaušo..., 2008; Numatomo Avilių..., 2008; Numatomo Germanto..., 2008; Numatomo Plinkšių..., 2008) kaip viena iš būtinų prielaidų organizuojant naujus valstybinius parkus buvo nurodyta ankstesnės jų koncepcijos perorientavimas į mažai ir vidutiniškai sukultūrintos rekreacinio-konservacinio (5a) tipo kraštovarkinės struktūros – rekreacinio regioninio parko – modelį.

Steigiant rekreacinius regioninius parkus, juose vykdoma veikla turėtų būti reglamentuojama taip, kad nebūtų naikinamos estetiškos kraštovaizdžio vertybės (reguliuojama vizualinė tarša) ir būtų formuojama estetiškai patraukli aplinka, statant naujus ar rekonstruojant esamus statinius, bei kuriama rekreacinė infrastruktūra. Svarbiausia rekreacinių regioninių parkų apsaugos funkcija – išsaugoti vaizdingo kraštovaizdžio teritorijas optimizuojant žmogaus ir gamtos santykius, taip pat visuomenės ekologinę ekonominę sąmonę. Pagrindiniai veiksniai, sudarantys palankias sąlygas šiems tikslams įgyvendinti, turėtų būti šie:

1. teisinės bazės papildymas nuostatomis, reikalingomis rekreaciniams regioniniams parkams steigti;

2. racionalus rekreacinių regioninių parkų ribų planas – būtina nejungti į planuojamų parkų ribas rekreacinio potencialo neturinčių ir jiems nebūdingų, prieštaras galinčių kelti teritorijų;

3. specialiųjų kraštovaizdžio vizualinio estetinio reguliavimo planų parengimas – šiuo metu nėra reikiamos kraštovaizdžio planavimo teisės aktų sistemos, o tai bene pagrindinė šiuo metu saugomose teritorijose kylančių konfliktų priežastis;

4. susisiekimo ir turistinės infrastruktūros išvystymas – lankytojų ir vietos gyventojų patogumui užtikrinti reikia sukurti kokybišką ir plačią infrastruktūrą, kuri padidintų žmonių srautus, taip pat užtikrinti paslaugų sferos tinklą;

5. kraštovaizdžio vertės supratimo visuomenėje didinimas – šiuo metu dažniausiai susiduriama su jo potencialo teikiamų galimybių nesupratimu ir nepakankamu suinteresuotumu kraštovaizdžio estetika, be kurios neįmanoma užtikrinti optimalaus santykio tarp gamtos ir žmogaus bei pakelti ekologinės sąmonės lygio.

3. Rekomenduojamas rekreacinių regioninių parkų tinklas Lietuvoje

Pripažinus rekreacinių regioninių parkų steigimo mūsų šalyje tikslingumą galima bandyti modeliuoti jų perspektyvinį tinklą bendroje mūsų saugomų teritorijų sistemoje. Šiame organizaciniame kontekste būtų galima skirti 3 perspektyvinių rekreacinių parkų steigimo kryptis:

- 1) esamų standartinių regioninių parkų statuso transformavimas į rekreacinius regioninius,
- 2) Lietuvos Respublikos teritorijos bendrajame plane numatytų aukščiau minėtų regioninių parkų perkvalifikavimas į rekreacinius regioninius parkus,
- 3) naujų teritorijų rekreacinių regioninių parkų tinklo plėtrai paieškos.

Pirmoje kryptyje išskirtinas yra dabartinis *Kauno marių regioninis parkas* (iki tol buvusi priemiestinė rekreacinė Kauno zona) – *de facto* savo situacija ir naudojimo pobūdžiu beveik atitinkantis rekreacinio regioninio parko reikalavimus. Galutinei transformacijai reikėtų jame padidinti bendrą rekreacinio prioriteto zonų plotą, atsisakyti kai kur aiškiai dirbtinai uždėto konservacinio prioriteto, išryškinti kraštovaizdžio estetiško išteklių naudojimą ir apsaugą. Deja, šiuo metu rengiamuose šio regioninio parko ribų ir zonų bei tvarkymo planuose, nesant rekreacinių regioninių parkų įstatyminės bazės, tokio pobūdžio inovacijų daryti nesirengiama – dirbama pagal VSTT priimtą tradicinę, realių rekreacinių šios teritorijos poreikių jau nebeatitinkančią planavimo programą.

Dar viena esamo regioninio parko transformacijos galimybė perspektyvoje galėtų susidaryti vykdant Lietuvos Respublikos teritorijos bendrajame plane rekomenduotą Anykščių regioninio parko perkvalifikavimą į istorinį nacionalinį parką. Atidžiau panagrinėjus tokios priemonės galimybes vėl išryškėja prieštaravimai tarp dabartiniu metu kiek formaliai sujungtų Anykščių šilelio ir Rubikių ežero zonų. Anykščių rajono savivaldybės pageidaujamas istorinio nacionalinio parko statusas reikalauja orientuotis į teritoriją, turinčią istorinę kultūrinę vertę, ir atsisakyti šiai kon-

cepčiai netinkančių gamtinių zonų. Beje, pirmosiose Lietuvos valstybinių parkų sistemos versijose (Kavaliauskas, 1970; 1976; 1988) minėtos Anykščių šilelio ir Rubikių ežero zonos buvo traktuojamos būtent kaip du atskiri regioniniai parkai. Taigi susidarytų reali galimybė steigti savarakišką *Rubikių rekreacinį regioninį parką*, kuris kur kas geriau atspindėtų šios vietovės naudojimo pobūdį ir kraštovaizdžio specifiką ir įgalintų gerokai sumažinti dabartinę įtampą ir nereikalingus prieštaravimus.

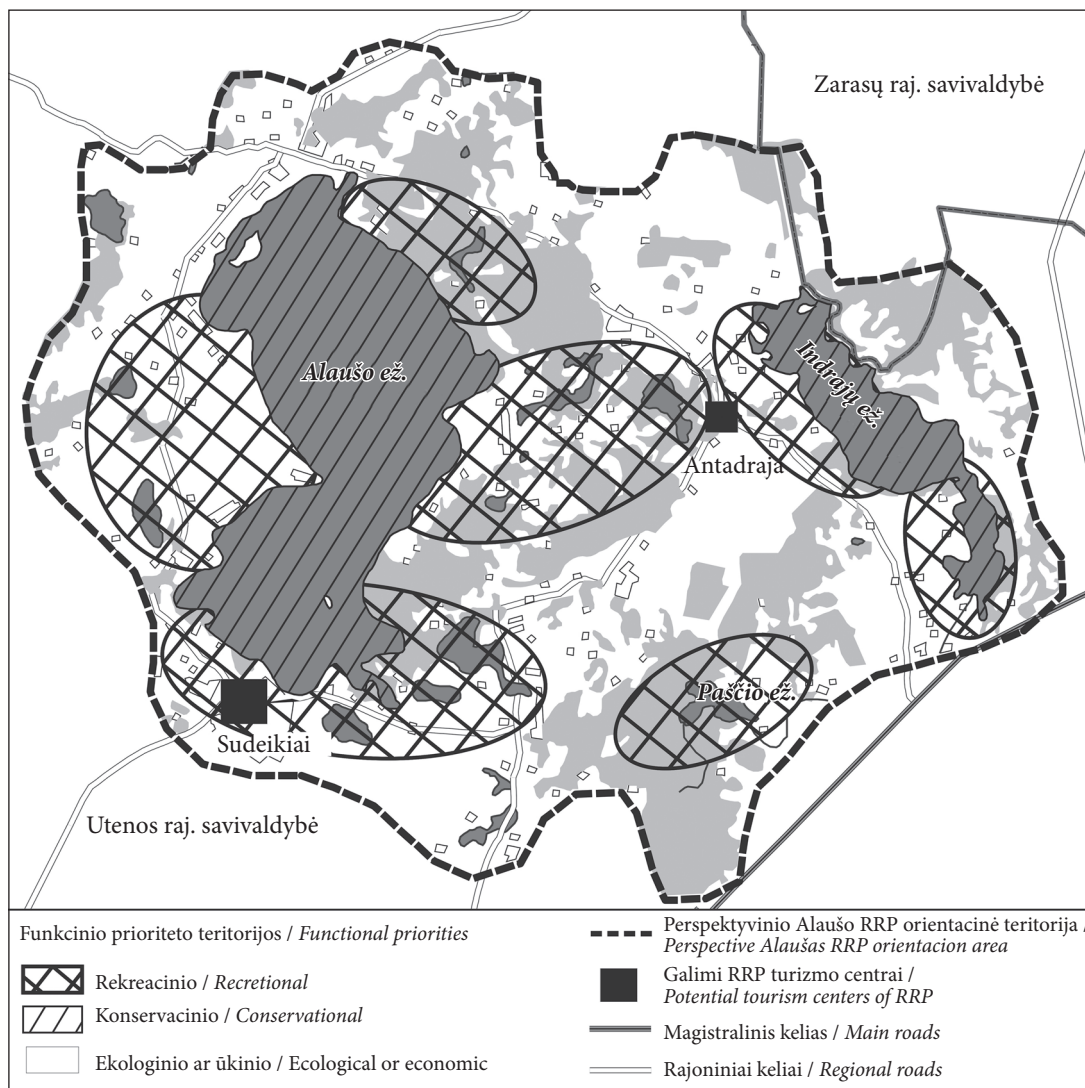
Tolimesnėje ateityje gali kilti ir Verkių bei Pajūrio regioninių parkų (faktinių Viniaus ir Klaipeidos priemiestinių poilsio zonų) statuso transformavimo problema ir susidaryti galimybės prisiminti ankstesnėse Lietuvos valstybinių parkų sistemos versijose (Kavaliauskas, 1970; 1976, 1988) taip pat rekomenduotų Žaliųjų ežerų ir Girulių (Karklės) rekreacinio profilio regioninių parkų steigimo idėją.

Antroje kryptyje steigtinios teritorijos yra teisiškai įvardytos tiek Lietuvos Respublikos teritorijos, tiek atitinkamų apskričių bendruosiuose planuose; jose turime netgi tam tikrą projektinį įdirbį. Todėl galutinai apsisprendus dėl rekreacinių regioninių parkų steigimo yra būtina tam tikra jau turimų sprendinių Daugų, Alaušo, Germanto, Sėlos ir Plinkšių regioniniams parkams revizija, kadangi jie buvo parengti pagal galiojančius standartinio regioninio parko koncepcijos reikalavimus. Atlikus tam tikrą teritorinę struktūrinę ir reglamentinę adaptaciją pagal rekreacinio regioninio parko modelį galėtume imtis šių parkų steigimo pakartotinių procedūrų.

Vienas potencialiausių rekreacinių regioninių parkų, atitinkantis jų klasikinį modelį, galėtų būti – perspektyvinis Alaušo rekreacinis regioninis parkas, kurio pagrindas – Alaušo ir Indrajų ežerai bei jų artimosios apylinkės. Šis arealas išsiskiria turtingais gamtinės aplinkos rekreaciniais ištekliais (didelis rekreacijai tinkamų akvatorijų ir miškų plotų, labai didelis arba didelis kraštovaizdžio vaizdingumas). Kultūriškai arealas yra vidutiniškai turtingas, nes yra pavienių, nacionaliniu mastu reikšmingų kultūros paminklų, taip pat kultūros vertybių sankaupų, yra išlikę kultūrinį identitetą liudijančių etnokultūrinių bruožų, yra pavienių reikšmingų istorinių faktų ir juos liudijančių paminklų. Rekreacinės aplinkos sveikumas yra aukštas arba daugiau nei pakankamas (nėra išreikštos taršos, sausa). Teritorija pasižymi vidutinišku rekreacinės aplinkos ekologiniu atsparumu. Teikiamame preliminariniame perspektyvinio Alaušo regioninio parko funkciniam modelyje (3 pav.) dominuoja esamos ir būsimos rekreacinės zonos, o konservacinio prioriteto teritorijai atstovauja hidrografinis draustinis – ežero akvatorija.

Alaušo ežeras vienas didžiausių (10,7 km²) Lietuvoje ir vienintelis tokio pobūdžio konfigūraciją Aukštaitijoje turintis Alaušo ežeras, baltiškąsias šventvietes menantis Saulės dukros deivės vardu pavadintas Indrajos upelio ir Indrajų ežero asociacinio kraštovaizdžio natūralus slėpiningumas. Alaušo ežero pietinėje dalyje (Sudeikių miestelyje) išvystyta kokybiška infrastruktūra, įrengtas pliažas. Kitose ežero pakrantėse nemaža dalis teritorijos yra privati su nuosavais namais arba kaimo turizmo sodybomis su sutvarkytais priėjimais prie ežero. Miškingų pakrančių rytiniame krante infrastruktūra dar nėra tinkamai sutvarkyta, nors lankoma poilsiautojų. Indrajų ežero krantai kalvoti, pakrantės apaugusios medžiais ir krūmais, atabradas gana platus ir smėlingas. Tinkama infrastruktūra dar nėra įrengta, todėl pasiekiamumas apsunkintas.

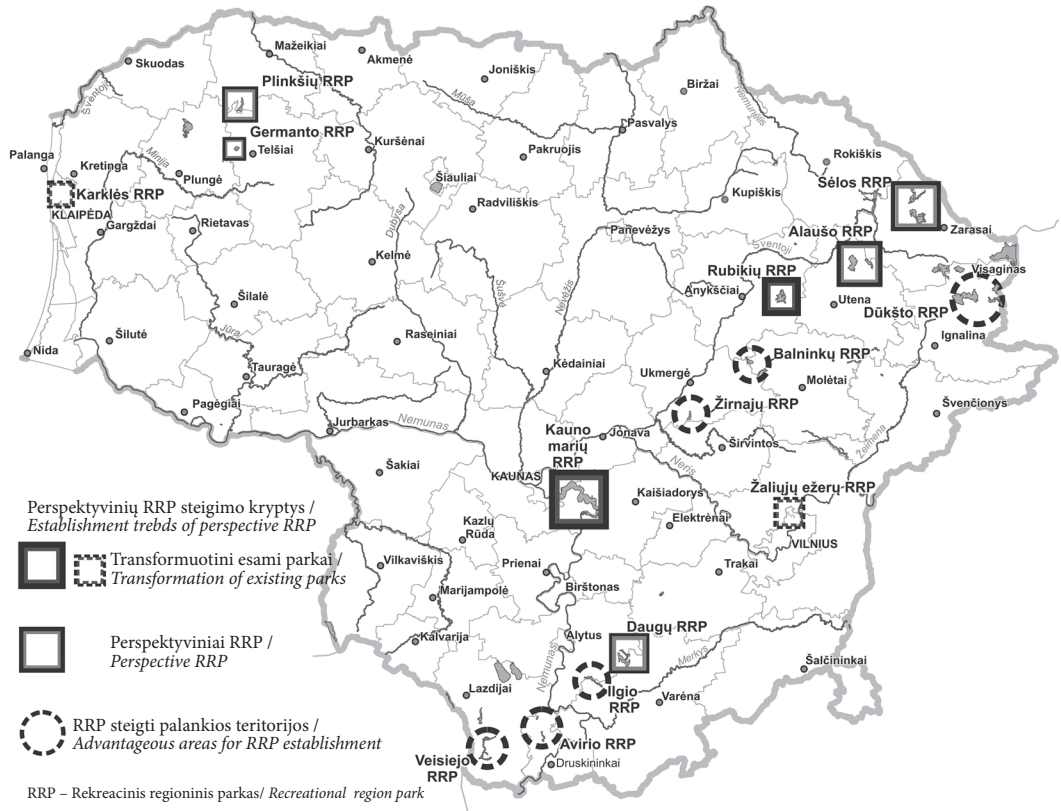
Trečioje kryptyje steigtinų naujų rekreacinių regioninių parkų perspektyvinėms teritorijoms aprobuoti būtini specialūs taikomieji geografiniai ir vizualiniai estetiški tyrimai. Šiame straipsnyje pateikiamas tik kartografinės analizės ir pirminės natūrinės rekognoskuotės metodais fiksuotų, kai kurių rekreaciniams regioniniams parkams (RRP) steigti nagrinėtinų teritorijų sąvadas. Tai būtų: 1) Dūkšto perspektyvinis RRP Ignalinos raj. savivaldybėje (Apvardų-Dysnų ežerynas), 2) Veisiejų perspektyvinis RRP Lazdijų raj. savivaldybėje (Veisiejų ežerynas), 3) Avirio perspektyvinis RRP Lazdijų raj. savivaldybėje (Avirio-Giedavardžio ežerynas), 4) Žirnųjų perspektyvinis RRP Ukmergės raj. savivaldybėje (Žirnųjų ež.), 5) Balninkų perspektyvinis RRP Molėtų raj. savi-

3 pav. Galima Alaušo rekreacinio regioninio parko struktūra
Fig. 3. Preliminary structure of the Alaušas recreational regional park

valdybėje (Alaušų-Makio ežerynas), 6) Ilgio perspektyvinis RRP Alytaus-Varėnos raj. savivaldybėje (Ilgio ež.). Tikslinga būtų panagrinėti ir turistinį profilį galinčio turėti Europos centro RRP Vilniaus rajono savivaldybėje steigimo galimybes. Preliminarus mūsų rekomenduojamų galimų perspektyvinių rekreacinių regioninių parkų tinklas parodytas 4 paveiksle.

Aplankius išskirtas teritorijas galima daryti išvadą, kad tuo metu, kuomet buvo vykdoma nežabota vadinama žemės „reforma“ (tiksliau privatizavimas), dalis ypač vertingų teritorijų išskirstyta smulkiais žemės sklypais, kuriuose naujieji žemės savininkai pasistatė poilsio statinius, o dalis jų sklypus pelningai pardavė, kad būtų įrengta gyvenamųjų ar rekreacinių kompleksų. Tai lėmė, kad buvo prarasta didelė dalis ypač vertingų natūralių teritorijų. Be to, toks stichiškas teritorijų vaizdingose ežerų pakrantėse užėmimas apsunkina poilsiautojų priėmimą prie vandens telkinių. Galima teigti, kad rekreacinių regioninių parkų steigimas galėtų padėti suvaldyti šiuos procesus, išryškintų išlikusių estetinių kraštovaizdžio išteklių apsaugos ir racionalaus naudojimo poreikį,

4 pav. Rekomenduojamas galimų rekreacinių regioninių parkų tinklas
Fig. 4. Recommended network of perspective recreational regional parks

nukreiptų privačių iniciatyvą naudinga visai visuomenei linkme, formuotų pažintinio turizmo sistemą, padėtų įtvirtinti išskirtinį šių vietovių identitetą.

Išvados

1. Nemažos dalies užsienio šalių saugomų teritorijų sistemoje tarp konservacijos ir rekreacijos yra pripažįstamas ir toks santykis, kuomet vyrauja rekreacinės zonos, kaip kraštovaizdžio naudojimą ir apsaugą implikuojančios rekreacinės funkcijos teritorinė išraiška, o kraštovaizdžio vaizdingumas ir rekreacinė vertė prilyginama jo mokslinei vertei.

2. Tradicija nelaikyti rekreacijos interesų lygiaverčiais organizuojant Lietuvos valstybinius parkus ir fundamentalistinis ekologinis požiūris paskutiniu metu ypač užaštrino kraštovarkinius prieštaravimus šiose svarbiausios šalies rekreacinius išteklius sudarančiose teritorijose ir trukdo jų tvariam vystymui realizuoti.

3. Pribrendo laikas pasimokyti iš anglosaksų ir kitų šalių patyrimo ir įtvirtinti kraštovaizdžio grožio apsaugos nuostatas ir rekreacinių prioritetų svarbą Lietuvos valstybiniuose parkuose.

4. Kaip perspektyviausia kraštovaizdžio vaizdingumo apsaugos ir rekreacinių išteklių racionalaus naudojimo forma galėtų būti atskiros rekreacinių regioninių parkų, turinčių rekreacinį profilį ir atitinkamą funkcinę struktūrą, rūšies įteisinimas greta dabar turimų gamtosauginio profilio standartinių ir kultūrosauginio profilio istorinių regioninių parkų.

5. Lietuva iki šiol dar neparado galimybių kurti rekreacinių regioninių parkų tinklo, kurį pre-

liminarių tyrimų rezultatais galėtų sudaryti 10–15 šiame straipsnyje rekomenduojamų teritorinių vienetų.

6. Rekreacinių regioninių parkų steigimas galėtų padėti suvaldyti stichinius vandens pakrančių privatizavimo ir urbanizavimo procesus, formuoti išlikusių estetinių kraštovaizdžio išteklių apsaugos ir racionalaus naudojimo principus ir nukreipti privačią iniciatyvą naudinga visai visuomenei linkme.

Literatūra

- Baškytė, R., Kavaliauskas, P., 1993. Development of the system of regional parks in Lithuania. *Geografija* 29, p. 121–126.
- Baškytė, R., Bezaras, V., Kavaliauskas, P. ir kt., 2006. *Lietuvos saugomos teritorijos*. Kaunas.
- Columbia Parks and Recreation. **Benefits of Parks and Recreation**, 2012. Internet access: <<http://www.gocolumbiamo.com>> [last access 2012-09-27].
- Cullingworth, B., Nadin V., 2006. *Town and country planning in the UK*, 14th ed. London: Routledge.
- Cullingworth, B., Caves, W. C., 2008. *Planning in the USA. Policies, issues, and processes*. 3th ed. London, New York: Routledge.
- Dėl regioninių parkų ir draustinių įsteigimo**, 1992. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos nutarimas. *Žin.*, 1992, Nr. 30–913.
- Dėl saugomų teritorijų tipinių apsaugos reglamentų patvirtinimo**, 2004. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas. *Žin.*, 2004, Nr. 131-4704.
- Federal Agency for Nature Conservation in Germany**, 2012. Internet access: <http://www.bfn.de> [last access 2012-07-15].
- General Management Plans. Waterloo Recreation Area**, 2012. Internet access: www.michigan.gov [last access 2012-10-08].
- Godienė, G., Prapiestienė, R., 2002. *Vizualinė kraštovaizdžio tarša*. Vilnius: Petro ofsetas.
- Himiak, L. **US State Parks – Reasons to Visit.**, 2012. Internet access: <<http://usparks.about.com>> [last access 2012-06-01].
- IUCN Protected Areas of the World**, 1991–1992. *A review of national systems*, vol. 1–4. Cambridge (UK).
- Jasinavičiūtė, A., 2012. *Rekreacinių regioninių parkų problema saugomų teritorijų sistemoje. /Magistro metinis mokslinis pranešimas/*. Vilnius: VU Geografijos ir kraštotvarkos katedra.
- Kavaliauskas, P., 1970. Gamtinių parkų perspektyva. *Statyba ir architektūra*, Nr. 12, p. 6–7.
- Kavaliauskas, P., 1976a. Kraštovaizdžio parkai: kiek, kur ir kaip juos steigti. *Statyba ir architektūra*, Nr. 8, p. 8–11.
- Kavaliauskas, P., 1976b. Kraštovaizdžio apsaugos juridinių teritorijos vienetų sistematizavimas rajoninio planavimo aspektu. *Lietuvos TSR architektūros klausimai*, 5 (1), p. 37–52.
- Kavaliauskas, P., 1988. *Ypač saugomų teritorijų perspektyvos Lietuvoje: medžiaga lektoriui*. Vilnius: Žinija.
- Kavaliauskas, P., 1992. *Metodologiniai kraštotvarkos pagrindai*. Vilnius: Academia.
- Kavaliauskas, P., 1997. Lietuvos saugomų teritorijų sistema ir regioniniai parkai. *Kurtuva*, 3, p. 7–17.
- Kavaliauskas, P., 2011. *Kraštovaizdžio samprata ir planavimas*. Vilnius, VU. Prieiga per internetą: <<http://www1151.vu.lt/leidiniai>>.
- Kavaliauskas, P., 2012. Kraštovaizdžio kokybės samprata. Informacinio seminaro, skirto Europos kraštovaizdžio konvencijos ratifikavimo Lietuvoje dešimtmečiui, medžiaga. Vilnius: Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija.
- Kraštovaizdžio estetinio vertinimo patirtis ir problemos. Seminaro pranešimų santrauka**, 2002. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija, Botanikos institutas. Vilnius: Petro ofsetas.
- Lietuvos Respublikos kraštovaizdžio politikos krypčių aprašas**, 2004. Lietuvos Respublikos, V., *Žin.*, 2004, Nr. 174-6443; 2005, Nr. 64-2302.
- Lietuvos Respublikos Nekilnojamojo kultūros paveldo įstatymas**, 2004. Lietuvos Respublikos, *Žin.*, 2004, Nr. 153-5571.

Lietuvos Respublikos Saugomų teritorijų įstatymas, 2001. Lietuvos Respublikos, Žin., 2001, Nr. 108–3902.

Lietuvos Respublikos Saugomų teritorijų įstatymo pakeitimo įstatymas, 2010 m. rugsėjo 16 d. redakcija. Lyginamasis variantas apjungiant projektus XP-3451 ir XIP-934. Lietuvos Respublikos. /Projektas/.

Lietuvos Respublikos teritorijos bendrasis planas, 2002. Rengėjas: Vilnius: UAB Urbanistika.

Lietuvos Respublikos Teritorijų planavimo įstatymas, 2004. Lietuvos Respublikos Žin., 2004, Nr. 21–617.

Michigan Parks and Recreation 2009 Strategic Plan, 2010. Internet access: <www.michigan.gov/> [last access 2012-10-08].

Natural England, 2012. Internet access: <http://www.naturalengland.org.uk> [prisijungta 2012-10-08].

North Wessex Downs Area of Outstanding Natural Beauty, 2012. Internet access: <http://www.aonb.org.uk/wba> [last access 2012–10–08]

Numatomo Alaušo RP ribų variantai. Teritorinė raiška, 2008. Steigimo galimybių studija, Rengėjas: ArchiMITA, Vilnius.

Numatomo Avilio-Čičirio RP ribų variantai. Teritorinė raiška, 2008. Steigimo galimybių studija, Rengėjas: ArchiMITA, Vilnius.

Numatomo Germanto RP ribų variantai. Teritorinė raiška, 2008. Steigimo galimybių studija, Rengėjas: ArchiMITA, Vilnius.

Numatomo Plinkšių RP ribų variantai. Teritorinė raiška, 2008. Steigimo galimybių studija, Rengėjas: ArchiMITA, Vilnius.

Official site of Czech Republic, 2012. Internet access: <<http://www.czech.cz/en/>> [2012-10-12].

Parks Canada Agency Act, 1998. Internet access: <<http://www.pc.gc.ca>> [last access 2011-03-24].

Perspektyvinio Daugų regioninio parko ir jo zonų ribų planas ir tvarkymo programa, 2008. Rengėjas: Vilnius: Geologijos ir geografijos institutas.

Phillips A, Partington R., 2012. *Protected landscapes in the United Kingdom*. Internet access: <http://data.iucn.org/> [last access 2012-10-09].

State parks of the United States, 2011. Internet access: <<http://www.stateparks.com>> [last access 2011-05-10].

Suvalkijos nacionalinio parko (įskaitant Vištyčio regioninio parko transformavimą) ir jo zonų ribų planas, 2008. Rengėjas: Vilnius: Valstybinis žemėtvarkos institutas.

Swinnerton, G. S., Buggey, S., 2004. Protected Landscapes in Canada: Current Practice and Future Significance. *The George Wright Forum* 21 (2), p. 78–92.

The International Union for Conservation of Nature, 2012. Internet access: <http://iucn.org/about/> [last access 2012-10-02].

The National Archives in UK: Countryside and Rights of Way Act, 2012. Internet access: <<http://www.legislation.gov.uk/>> [last access 2012-10-12].

The National Association for AONBs, 2012. Internet access: <http://www.aonb.org.uk> [prisijungta 2012-10-12].

The Protected Areas Database of the United States, 2012. Internet Access: <http://www.protectedlands.net> [last access 2012-10-11].

United Nation List of National Parks and Protected Areas, 2003. Gland: IUCN.

US National Park Service. Experience our America, 2011. Internet access: <<http://www.nps.gov>> [last access 2011-05-16].

Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba prie Aplinkos ministerijos, 2012. Prieiga per internetą: <http://www.vstt.lt> [prisijungta 2012-10-14].

A PROBLEM OF RECREATIONAL REGIONAL PARKS IN LITHUANIA

Paulius Kavaliauskas, Agnė Jasinavičiūtė

Vilnius University

E-mail: paulius.kaval@gmail.com; agne.jasinaviciute@gmail.com

Summary

Establishment of new protected areas in Lithuania becomes very complicated. Due to official libertarian policy pursued by the ruling parties and fierce propaganda carried out by stakeholder groups and politicians the protected areas are conceived by many people sort of 'enemies of the people'. The Lithuanian system of protected areas includes two types of regional parks: traditional, with strongly expressed environment protection profile, and historical, oriented towards cultural property protection. In order to optimize the Lithuanian network of regional parks, it is appropriate to formalize the third type – the regional parks of recreational type whose status would ensure protection of the aesthetic value and recreational potential of landscape. The aim of this article is to contribute to the development of prospective system of recreational parks in Lithuania. In order to realize the aim it was necessary to review the experience of foreign countries in development of recreational-type protected areas, determine the most appropriate structural models for formation of recreational regional parks in Lithuania, carry out territorial research and suggest a potential network of regional recreational parks, and identify the problems that may have a negative impact on the formation of the network of recreational regional parks.

The foreign systems of protected areas recognize the dominance of recreational areas, as a territorial expression of recreational function also implying landscape use and protection, against the conserved ones. The best examples of the systems of recreational protected areas can be found in the USA and the United Kingdom. The national system of protected areas in the USA is distinguished for good organization of landscape beauty protection. The present work concentrates on recreational profile of protected areas in the USA, i.e. on state parks (Fig. 1). The USA state park system is designed for development of tourism and recreation as a means of preservation and use of aesthetic values. The United Kingdom is one more country distinguished for its special care for landscape beauty and recreation in picturesque environment and a broad network of territories designed for recreation and preservation of aesthetic value of landscape. In the size, use and management, the areas of this type resemble the major USA state parks. They occupy from a few to tens of thousands of hectares. Yet they differ in slightly lower development of recreational infrastructure and relatively stronger orientation towards tourism rather than resort recreation. Also the conservation priority zones are larger and more numerous.

The Lithuanian national parks belong to poly-functional priority or complex (integrated) protected areas, which combine a variety of conservative, preservative and regenerative as well as recreational and sometimes even economic priority areas (Fig. 2). The tradition of considering recreational interests as being of lower importance has been predetermined by two circumstances: 1. In the 20th century, the protected territories were established based on the scientific value of landscape and ecological preservation, 2. Disregard for conception of recreational landscape and legal protection of its aesthetic potential. It is relevant to take over the Anglo-Saxon experience and to establish provisions for the protection of landscape beauty and recreation priorities in the Lithuanian state parks. Validation of individual regional recreational parks with recreational profile and relevant functional structure and their introduction into the existing system of standard eco-parks and historic parks should be promising for picturesque landscape protection and rational use of recreational resources.

The most important function of regional recreational parks protection is: preservation of the picturesque landscape areas for optimization of the human-nature relationship, as well as an ecological-economic consciousness of society. The main premises for creation of conditions for the implementation of these objectives should be:

1) rational plan of the boundaries of recreation regional parks. The areas without recreational potential and capable of triggering contradictions should not be included;

2) development of special visual aesthetic regulatory landscape plans. Currently, an adequate landscape planning legislative framework is missing what is, probably, the main cause of current conflicts within the protected areas;

3) development of transport and tourism infrastructure. For visitors and local residents, an adequate infrastructure should be created which would increase the flow of people, as well as provide a network of services;

4) propagation of social awareness of landscape value. Today, the interest in the aesthetics of the landscape is lacking what makes it impossible to ensure an optimal balance between nature and man, and to raise the level of ecological consciousness.

Recognition of the expediency of recreational regional parks establishment in this country would serve as a basis for simulation of their perspective network within the system of protected areas system. The preliminary recommended network of potentially prospective recreational regional parks is shown in Fig. 4. In this organizational context, three directions in establishment of recreational parks could be outlined:

1) transformation of the existing status of standard regional park into the recreational regional parks. Now there are two parks, which could be transformed in the nearest future: Kauno Marios Regional Park, which de facto almost meets the requirements for recreational regional park, and Anykščiai Regional Park, which could be converted into historical national park.

2) requalifying of the regional parks provided in General Plan of the Republic of Lithuania into recreational regional parks. There are solutions for new regional parks Daugai, Alaušas, Germantas, Sėlos, Plinkšiai, but they were carried out in accordance with the standard requirements within the regional park concept. The Alaušas Recreational Regional Park, which corresponds with the classic model and is established in the environs of Alaušas and Indrajai lakes, could be taken as the most promising one. The preliminary functional model of this park (Fig. 3) is predominated by the existing and planned recreational zones. The territory of conservative priority is represented by the hydrographic reserve (lake water area).

3) search for new recreational areas to be included into the network of recreational regional parks. For approval of the new perspective areas for recreational regional parks specific geographical and visual aesthetic studies are necessary. This article provides only a cartographic analysis and initial reconnaissance practice results for some recreational regional parks (RRP). These include: 1) Dūkštas prospective RRP in Ignalina district municipality (Apvardai-Dysnai lake land), 2) Veisiejis prospective RRP in Lazdijai district municipality (Veisiejis lake land), 3) Aviris RRP in Lazdijai district municipality (Aviris-Giedavardis lake land), 4) Žirnajai RRP in Ukmergė district municipality (Žirnajai Lake), 5) Balninkai RRP in Molėtai district municipality (Alaušai-Makys lake land), 6) Ilgis RRP in Alytus and Varėna district municipality (Ilgis Lake). It would be relevant to analyse the feasibility of establishment of RRP European Centre with touristic orientation in the Vilnius District Municipality.

The Establishment of recreational regional parks could help to control privatization of and urbanization processes on the shores of water bodies, form the principles of conservation and rational use of preserved aesthetic landscape resources and to direct private initiatives towards public benefit.